

ARAP BELÂGATİNDE FASL VE VASL OLGUSU

Doç.Dr. Mehmet Akif ÖZDOĞAN*

ÖZET:

Fasl ve vasl, belâgatın meânî bölümünün temel kavramlarından biri haline gelinceye kadar İslâm öncesi şiir ve hitâbet metinlerinde, Kurân'da ve Hz. Peygamber'in sözlerinde, belâgat kaynaklarında uygulamalı olarak ele alınmış, yer yer fasl ve vasl kavramının özelliklerinden bahsedilmiştir. Fasl ve vasl'ın, kavram haline gelmesiyle birlikte tanımı, kısımları, özellikleri geniş olarak ele alınmıştır. Fasl kavramı, cümlelerin cümleye atfının terk edilmesi; vasl ise, bir cümlelerin diğer bir cümleye vâv (و) edatı ile atfedilmesi anlamına gelmektedir.

Anahtar kelimeler:

Fasl, vasl, meânî, belâgat.

Abstract:

THE PRESENCE "FASL" AND "VASL" IN ARABIC RETHORIC

"Fasl" and "Vasl" (Separating and Connecting) were dealt with in Qur'an and Prophet's Words, in basic sources of Arabic Literature such as Pre-Islamic Poetry and Speech Texts and they were occasionally mentioned in these sources until they became one of the basic terms of Rethoric's Meânî (Meanings) parts. Having become a term, "Fasl" and "Vasl" were widely handled in terms of their meanings, parts and features. The term "Fasl" means separation of two sentences and the term "Vasl" means connecting a sentence to another one with the letter wâw (و).

Keyword:

Separating, connecting, meanings, rethoric.

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağati Anabilim Dalı Öğr. Üyesi.

GİRİŞ

İslâm öncesi dönemi Arap dili ve belâgatının en güzel uygulamalı örneklerini Kurân-ı Kerim’de şahane bir nazm halinde görmemiz şaşırtıcı olmamalıdır. Zira Kur’ân-ı Kerim’in dil ve belâgat yapısı, bu alanda çok ileri düzeyde olan Arap yarımadasındaki ilk muhatapların dil seviyesine göre dizayn edilmiş, içerisinde onların aşına oldukları kelimeler kullanılmış, gerektiğinde bu kelimelere yeni anlamlar yüklenmiştir. Ayrıca Arapların kullandıkları gramer yapısı ve belâgat incelikleri Kurân’da en güzel şekilde icra edilmiştir. Allah, peygamberlerine değişik mucizeler verirken; Hz. Muhammed’e (as) dil ve belâgat şaheseri olan Kurân-ı Kerim’le destek vermiştir¹. Kurân-ı Kerim, İslam öncesi Arapların belâgat düzeylerini ortaya koyan önemli arşiv mesabesindedir. Kur’ân-ı Kerim’de uygulamalı olarak görülen her belâgat olgusu, Arapların onu bildiğine işaret eder. Zira onların anlamadığı bir belâgat inceliği, Kurân-ı Kerim’in amacına uygun olmaz².

Hz. Peygamber’in, peygamberlik görevini yerine getirirken; insanları ikna etme, güzel sözler söyleme, yerinde ve zamanında konuşma gibi gerekçelerle dili çok iyi kullanması gerekmektedir. Bu nedenle, Hz. Peygamber dile çok önem vermiş ve sözlerinde, kullandığı kelimelere, cümlelere ve üslûbuna özen göstermiştir. es-Suyûtî (ö.911/1505), Hz. Âdem’den itibaren peygamberlere üstün bir dil kabiliyeti verildiğini; Hz. Muhammed’in ise muhatap olduğu toplumun

¹ M. Akif Özdoğan, *Arap Belâgatinde Lafız ve Anlam*, Ukde yay., 2009, Kahramanmaraş, s.17-18

² Bkz. M.Akif Özdoğan, *Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber’in Edebî Konumuna Bir Bakış*, Din Bilimleri Akademik Araştırma (Hakemli) Dergisi, www.dinbilimleri.com, Yıl:5, Sayı:4, Ekim/Kasım/Aralık 2005, s.224-242.

özelliğinden dolayı mükemmel bir dil birikimi ile donatıldığını ifade eder³. Hz. Peygamber, yetiştiği toplumun edebî düzeyini ve kendisine tesirini şu sözlerle açıklamaktadır: “*Ben Arapların en fasihiyim, zira Kureyş kabilesine mensubum ve Sa’d b. Bekr oğulları içerisinde büyüdüm*”⁴. O dönemde Kureyş kabilesi, Arapların dil yönünden en fasihi idi⁵.

Bütün belâgat sanatlarında olduğu gibi fasl ve vasl konusunda da İslâm öncesinde, Kurân-ı Kerim’de ve Hz. Muhammed’in (as) sözlerinde uygulamalı örnekleri bol miktarda görmektediriz. Özellikle Kurân’da fasl-vasl belâgatının en hassas yönleri rahatlıkla görülür. Konunun tarifi ve teorisinin ortaya konulmaya başlandığı hicri III. asırda belâgatçıların referanslarını oluşturması açısından Kur’an-ı Kerim’in çok önemli konumda olduğu görülür.

FASL VE VASL’IN ÖNEMİ

Fasl-vasl, belâgat ilminin meânî bölümünde “muktezâ-yı hale uygun”⁶ olan şu sekiz ana konudan birisidir: Bunlar; haberî isnâd durumları, müsnedün ileyhin durumları, müsnedin durumları, fiille ilgili olan öğelerin durumları, kasr üslûbu, inşâ (dilek, istek ve temenni) üslûbu, fasl (atıf edatı ile bağlamama) ve vasl (cümleyi atıf harfiyle bağlama) durumları, icâz (az lafızla çok anlam ifade etme), itnâb (bir anlamı çok lafızla ifade

³ es-Suyûtî, Celâluddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Muzhir*, I, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 1.

⁴ el-Husrî el-Kayravânî, *Zehru’l-Âdâb ve Semeru’l-Elbâb*, nşr. Muhammed Bicâvî, Dâru’l-İhyâ, Kâhire, ts, s. 23; es-Suyûtî, *el-Muzhir*, I, s. 7.

⁵ İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *es-Sâhibî*, nşr. ‘Umer Fârûk ed-Debbâğ, Mektebetu’l-Me‘ârif, Beyrut 1993, s. 55.

⁶ Muktezâ-yı hal kavramı, muhâtabın durumunu ve söylenen sözün bağlamını ifade eder. Bkz. es-Sekkâkî, Ebû Yâ’kûb Yûsuf b. Ebî Bekr, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, el-Mektebetu’l-İlmiyyetu’l-Cedîde, Beyrut, ts, s.77.

etme) ve müsâvât (anlama göre lafız söyleme) ⁷.

Fasl ve vasl, lafız ve üslup güzelliğini ortaya koyan bir tarz olduğu gibi anlamı da belirleyen önemli ama aynı zamanda karmaşık, zor ve maharet isteyen bir konudur. Aşağıda tarihi süreç içerisinde fasl-vaslın önemi ile ilgili bazı alim ve ilme önem veren yöneticilerin ve katiplerin görüşlerine kısaca yer vereceğiz.

Abbasî halifesi Ebu'l-Abbâs es-Seffâh (ö.754/1068), fasl ve vasl konularına vakıf olmanın belagatın zineti olduğunu belirtir⁸.

el-Hasen b. Sehl (ö.218/681), Harran'lı kâtibine, kâtibin özelliklerini sorduğunda kâtibin verdiği aşağıdaki cevap, fasl ve vaslın, katiplerin Abbasiler döneminde konuya verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir: *Katip, tabii olmalı, Kur'ân ve sünnetteki helal ve haramları bilmeli, strateji bilmeli, tarih bilgisine vakıf olmalı, katibin çok tecrübesi bulunmalıdır (hunke). Bunun yanı sıra lafızda mâhir, üslupta çok iyi olmalı, sözü nerede bitireceğini ve nerede devam ettireceğini bilmeli ve faslı vasıldan ayırt edebilmelidir. Bu özellikleri yerine getiren katip, iyi bir katiptir⁹.*

Farslıların belâgatı “fasl ve vaslı ayırt etme” olarak kabul ettiklerini el-Câhız'ın (ö.555/869) aşağıdaki ifadelerinde görmek mümkündür: “Farslıya belâgat

⁷ el-Kazvîni, Celâluddîn Muhammed b. 'Abdirrahmân, *Telhisu'l-Miftâh*, nşr. Nevzat H.Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çögenli, Huzur yay., İstanbul ts., s. 13. el-Kazvîni, bu maddeleri es-Sekkâki'nin “*Miftâhu'l-'Ulûm*” adlı eserinden derlemiştir. es-Sekkâki, *Miftâhu'l-'Ulûm'da* bunları “birinci fen”, “birinci fasl”, birinci kanun” gibi adlarla ve felsefî üslup ve karmaşık bir tarzda ele aldığından, konuya derli toplu bakmak mümkün değildir.

⁸ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, nşr. Muhammed Bicâvî-Ebu'l-Fazl İbrahim, Matbaatu İsâ Halebî, Kahire, 1971, s. 458.

⁹ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 460.

nedir? diye sorulunca, “Fasl’ı (cümleyi diğer cümleye bağlamama) vasl’dan (cümleyi bir bağlaçla diğer cümleye bağlama) ayırt etmektir”; Yunanlıya belâgat nedir? diye sorulunca, “Kısımların doğru olması ve sözün iyi seçilmesi”; Rum’a belâgat nedir? diye sorulunca, “Yerine göre kısa ve özlü, yerine göre uzun ve detaylı söz söylemektir”; Hintli’ye belâgat denir? diye sorulunca, “Delâleti (anlamı kastetmesi) açık, durum ve fırsatı iyi değerlendiren ve işâret ettiği şey iyi olan sözlerdir” şeklinde cevap vermiştir¹⁰.

Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö.395/1004), belâgatı, faslı vasl’dan ayırt etme bilgi ve becerisi¹¹ olarak değerlendirmiş ve belagatı, faslı vasl’dan ayırt etmeksizin icra edilmesi durumunu, dizilmemiş, rastgele duran inciye benzetmiştir¹².

‘Abdulkâhir el-Cürcânî (ö.471/1078) ise, bir sözün te’lifinde cümlelerin birbirine atfedilmesinin veya atfi terk edip yeni bir cümle olarak (isti’nâf) kabul edilmesinden hangisinin daha uygun olduğu konusunun, belâgat ilminin inceliklerinden olduğunu belirterek; dilleri bozulmamış olan Arapların ve edebî zevke sahip olanların bunlara vâkıf olduğunu ve bu kimselerin çok az sayıda bulunduğunu belirtir. Ayrıca belâgat âlimlerinin, faslı ve vaslı belâgatın ölçüsü kabul ettiklerini ve onlardan birine belâgat nedir diye sorulunca “faslı ve vaslı konusunu bilmek” şeklinde cevap verdiklerini belirtir¹³.

‘Abdulkâhir el-Cürcânî, faslı ve vaslın bu kadar

¹⁰ el-Câhiz, *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, I, nşr. nşr. Derviş Cuveydî, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut 2003, s. 49.

¹¹ el-‘Askerî, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, s. 458.

¹² el-‘Askerî, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, s. 458.

¹³ ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, Reşid Rızâ, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut ts., s. 232.

önemli oluşunun, konunun karmaşık ve inceliklerle dolu olmasından kaynaklandığını ve belâgatın diğer konu ve inceliklerine vakıf olmadan bu konuya hakim olmanın mümkün olmadığını belirtir¹⁴.

el-Kazvîni de (ö.739/1338) fasl ve vasl konusunda adeta önceki görüşleri özetler mahiyette şu görüşlere yer verir; Fasl ve vasl çok önemli, zor ve karmaşıktır. Ona selim tabiatlı ve zevk-i selim sahibi kişiler vakıf olabilir. Bu nedenle bazı âlimler, belâgatı faslı vasıldan ayırt etmeye hasır etmişlerdir¹⁵.

Yahyâ b. Hamza el-‘Alevî (ö.754/1344), “et-Tirâz” adlı eserinde fasl ve vasl’ın hassas bir konu olduğunu, hoş olduğunu, kıymetli, yararlı ve gizemli olduğunu konunun nahivle ilgili olmayıp belâgatla ilgili olduğunu belirtir¹⁶.

Günümüz belâgat bilginleri de klasik dönemdeki fasl ve vasl bilgisinden hareketle önemli çıkarımlarda bulunmuşlardır. Bunlardan bir kaçını nakledeyim:

Belâgatçının, cümlelerin atfedilmesi ve edilmemesi durumları hakkında bilgisi yeterli olmalıdır. Zira bu konuda ilginç belâgat incelikleri görülmektedir¹⁷.

Cümlelerin konumları, atıf yapılacak durumlar veya ikinci cümlelerin isti’nâfiye yapılacak durumları, atıf yapmama gibi durumlar zor bir durumdur. Doğruyu isabet ettirmek belâgat yeteneğine bağlı olmayı, inceliklerine vakıf olmayı, söz zevkine sahip olmayı

¹⁴ ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s. 232.

¹⁵ el-Kazvîni, *el-İzâh fî ‘Ulûmi’l-Belâga*, Dâru İhyâi’l-‘Ulûm, Beyrut, 1992, s.145.

¹⁶ el-‘Alevî, Yahyâ b. Hamza b. ‘Alî b. İbrâhîm, *et-Tirâz el-Mutedammin li-Esrâri’l-Belâga ve ‘Ulûmi Hakâiki’l-İcâz*, I, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1982, s. 247.

¹⁷ İsâ ‘Alî el-Âkûb, *el-Mufasssal fî Ulûmi’l-Belâgati’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-Kalem, Dabi, 1996, 297.

gerektirmektedir. Bu konu o kadar girift, tarzı o kadar hassas, faydası o kadar çok ki fasl ve vasl konusu belâgatın bizzat kendisi olarak kabul edilmiştir. Bazı belâgat bilginleri, belâgatı faslı vasıldan ayırt etme yeteneği olarak kabul etmişlerdir¹⁸.

FASL VE VASL'İN KAVRAMSALLAŞMA SÜRECİ

İslâm öncesi şiir ve hitabet metinlerinde, Kurân'da ve Hz. Peygamber'in sözlerinde fasl ve vasl olgusunun uygulandığını ifade etmiştik. Fasl ve vasl Arap dilinde kavram olarak tarif edilmeden önce, edebî çevrelerde bunların özelliklerine ve uyulması gereken bazı kurallara dikkat çekildiği görülür. Bunlardan bir kısmını nakletmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Eksem b. Sayfî (ö.9/630) , kâtibine devlet başkanlarına mektup yazdırırken şöyle derdi: İki cümle arasında anlam bozulması söz konusu ise cümleleri faslediniz, anlamı birbiriyle irtibatlı olan cümleleri ise atfediniz¹⁹.

el-Haris b. Ebî Şemir el-Gassânî (ö.m.567), katibi el-Murakkaş'a, anlam karışması durumunda fasl yapmasını söylerdi²⁰.

Buzurcumhur (ö.31/652) çevresindekilere şöyle söylemiştir: Aynı sözde bir insanı methedip diğerini hicvettiğinde, fasl yapmalısın ki medh, hicivden ayırt edilebilsin. Yine, yeni bir cümleye başladığında da (isti'nâf) fasl yapmalısın²¹.

Kurân'da konunun uygulamalı örneklerini en geniş

¹⁸ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, İhyâu't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1963, s.196.

¹⁹ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 460.

²⁰ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 460.

²¹ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 460.

haliyle görmek mümkündür. Hz. Peygamberin de hadislerinde fasl ve vaslın uygulamalı örnekleri görülür. Muâviye'nin naklettiği aşağıdaki bilgilerden hem kendisinin hem de Hz. Peygamber ve Hz. Ali gibi şahsiyetlerin fasl ve vasl olgusuna aşina olduklarını idrak etmek mümkündür: *Konuşmanızda sözün nerede vasl edileceğini, nerede fasl yapılacağını araştırın. Zira Allah Resûlü'nün Ali b. Ebî Tâlib'e mektup yazdırırken sözü, atfedecek yerde atfettirdiğini, vasl yapılacak yerde de vasl yaptırdığına şahit oldum*²².

el-Ahnef b. Kays (ö. 67/686), "Amr b. As (ö.41/664) kadar, konuşmasında nerede durup nerede tekrar söze başlayacağını daha iyi bilen birine rastlamadım, konuşmasında nerede fasl nerede vasl yapacağını çok iyi bilirdi." demiştir²³.

Abbasiler döneminde fasl ve vasl kavramının yaygın kullanıldığını görmekteyiz. Abbasi halifesi Me'mûn (ö.217/833) fasl kavramına şu ifadelerinde yer verir: İsâ b. Kâsım'ın yazısı kadar beğendiğim bir yazı yoktur. O, zorlanmadan icaz yapar, fasl yapması gereken yerde fasl yapar. Amacını en güzel şekilde ortaya koyar²⁴. Me'mûn, katiplerinden, بل- ليس- بلى kelimelerinden sonra fasl yapmalarını istemiştir²⁵.

Halife Me'mûn'dan şu bilgiler de nakledilmiştir: Kâtibin yazısında fasl ve vasl konusunda aradığım özellikler, bir insanı arama hususundaki gösterdiğim dikkatten daha fazladır. Her şeyin bir güzelliği ve zineti vardır, yazının güzellik ve zineti ise fasl durumlarına dikkat edilmesi, fikrî olgunluk ve maksada itina

²² el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 459.

²³ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 458.

²⁴ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 460.

²⁵ el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, s. 461.

edilmesidir²⁶.

Kâtib Sâlih b. ‘Abdurrahman et-Temimî de, وَا ile devam eden cümleler arasında fasl yapardı²⁷.

Sibeveyh (ö.180/796), “el-Kitâb” adlı meşhur eserinde fasl ve vasl’ı ad olarak zikretmemişse de “Vâv harfinin kullanımı” başlığı altında konu ile ilgili bilgiler vermiştir. Özellikle şibh-i kemal-i ittisâl’den ya da isti’nâf cümlesinden bahsetmiştir. O, نِعْمَ الرَّجُلُ عَبْدُ اللَّهِ ifadesinde عبدالله terkiibini birinci ifadenin cevabı olarak kabul eder²⁸.

Yukarıda el-Câhiz’in, Farslılarda fasl ve vasl’ın belâgat ile eşdeğer görüldüğünü nakletmesinin Araplarda olduğu gibi Farslılarda da bu konunun çok önemli olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Ebû Hilâl el-‘Askerî ise “Kitâbu’s-Sinâ’ateyn” adlı eserinde konu ile ilgili ender bulunacak bilgilere yer verir ve kendi görüşünü şöyle ortaya koyar: “*Fasl durumlarında vasl yapmaktan kaçınun. Zira bu büyük bir kusurdur*”²⁹.

‘Abdulkâhir el-Cürcânî’ye kadar fasl ve vasl ile ilgili dil ve belâgat bilginleri bir takım görüşler ortaya koymuşlardır. Burada şunu belirtmeliyiz ki, ‘Abdulkâhir el-Cürcânî’ye kadarki dönemde, meânî ilminin konuları nahiv ilmi içerisinde ele alındığından dolayı, fasl-vasl gibi bir çok meânî konusu önemli belâgat kaynaklarında yer almamıştır. ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, “Delâilu’l-İ‘câz” adlı eserinde nahivle belâgatın ortak zemininde “meânî” ilminin temelini atarken; fasl-vasl konusuna da çok geniş yer ayırmıştır. el-Cürcânî, fasl ve vasl konusunu,

²⁶ el-‘Askerî, *Kitâbu’s Sinâ’ateyn*, s. 461.

²⁷ el-‘Askerî, *Kitâbu’s Sinâ’ateyn*, s. 461.

²⁸ Sibeveyh, Ebû Bişr ‘Amr b. ‘Usmân, *el-Kitâb*, I, nşr. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hâncî, Kâhire 1988, s.300.

²⁹ el-‘Askerî, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, s. 460.

muktezâ-yı hal durumu olarak görmüş, fasl ve vasl'ın kullanımına göre anlamın da değişeceğine işaret etmiştir.

el-Cürcânî'den sonraki belâgatçılar, onun fasl-vasl ile ilgili görüşlerini şerh etmişlerdir. ez-Zemahşerî (ö.538/1143), "el-Keşşâf" adlı eserinde fasl-vasl ile ilgili ayetleri tefsir ederken önemli açıklamalarda bulunur³⁰. es-Sekkâkî (ö.626/1229) onu, meânî ilmi içerisinde felsefî ve usul ilminin kompleks yapısı içerisinde yorumlar³¹. el-Kazvîni ise, fasl ve vasl konusunu döneminin şartlarına göre sistemli ve daha anlaşılır bir biçimde meânî konusu içerisinde çok geniş olarak ele almıştır³². el-Kazvîni sonrası belâgat şârihleri de konuyu daha anlaşılır yapmak için kendi üsluplarına göre ele almışlardır. Son dönem belâgatçuları ise fasl ve vasl konusu içerisindeki felsefî uzun açıklamaları, usul bilgilerini bir kenara koyarak konunun ana hatlarını, bölümlerini anlaşılır bir halde incelemişlerdir.

FASL VE VASL KAVRAMININ ANLAM ALANI

Fasl kavramı, lügatte iki şeyin arasını ayırmak³³, vasl ise iki şeyi birbirine bağlamak anlamındadır. Vasl'ın zıttı fasl'dır. Bağlamına göre vasl kelimesinin zıttı, ayrılık anlamına gelen hicran kelimesidir³⁴. Meânî ilminin sekiz ana bölümünden biri olarak tasnif edilmeden önce ilk dönem bilginleri fasl ve vasl'ı belâgatın bizzat kendisi ile özdeşleştirerek, belâgatın fasl ve vasl'dan meydana geldiğini belirtilmiş ve bu tarif çoğu belâgat eserlerinde

³⁰ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'ân Hakâ'iki't-Tenzil*, I, nşr. 'Abdusselâm Şâhîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s.42.

³¹ Bkz. es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s.131.

³² Bkz.el-Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s.115.

³³ İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-'Arab*, XI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990, s.521.

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XI, s.726.

belâgatın tarifi olarak kabul edilmiştir³⁵.

Vasl kavramı, klasik dönemde, bir cümlede diğer bir cümleye atıf harflerinden biriyle atfedilmesi³⁶ şeklinde tarif edilmiştir. Vasl'ın kapsamlı ilk tarifini 'Abdulkâhir el-Cürcânî'de görmekteyiz. Sonraki belâgatçılar da bu tarifi tekrarlamışlardır³⁷.

Günümüz belâgatçıları ise vasl'ı, bir cümlede diğer bir cümleye vâv edatı ile atfedilmesi³⁸ şeklinde tarif etmektedirler. Daha kapsayıcı bir tarif de şöyledir; Vasl, bir ve birden fazla cümlede lafız ve anlam yönüyle ilişkili olduğu başka bir cümleye atfedilmesi ya da muhtemel karışıklığı gidermek amacıyla başka bir cümleye "vâv" harfi ile yapılan atıftır³⁹. *فَمَنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ* "Onlardan kimi kendine yazık eder, kimi orta davranır, kimi de, Allah'ın izniyle, iyiliklere koşar", ayetinde⁴⁰, birbiriyle müşterek özelliği bulunan üç cümle "vâv" harfiyle atıf yapılmıştır.

Klasik dönem vasl kavramının tarifinde bütün atıf edatları ile atıf ve vasl yapılması öngörülürken; modern dönem belâgatında sadece vâv harfi ile yapılan atıflar vasl belâgatını ve inceliğini ortaya koymaktadır.

Modern dönem belâgatında vasl belâgatının sadece vâv harfi ile gerçekleşeceği şöyle ifade edilir; Vasl belâgatı, ancak atıf edatı olan "vâv" ile gerçekleşir. Diğer atıf

³⁵ el-Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 115; es-Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, nşr. Halîl İbrâhîm Halîl, I, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 21; Bedevî Tabâne, *Mu'cemu'l-Belâga*, I, nşr. Halîl İbrâhîm Halîl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s.100; Mahmûd Ahmed Nahle, *fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye-İlmi'l-Meânî*, Dâru'l-'Ulûm, Beyrut, 1990, s.75.

³⁶ el-Cürcânî, *Delâilu'l-İcâz*, s.232.

³⁷ Bkz. es-Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, s.21.

³⁸ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s.198.

³⁹ 'İsâ 'Alî el-Âkûb, *el-Mufasssal fî Ulûmi'l-Belâgati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Kalem, Dabî, 1996, s.297.

⁴⁰ Fâtır, 35/32.

edatları ile vasl gerçekleşmez. Çünkü amacın kendisiyle gerçekleştirildiği “vâv” edatı sayesinde anlamın doğruluğu ve idrakin inceliği ortaya çıkmaktadır. Zira “vâv” harfi cümleyi bağlama edatıdır ve cümlenin öncesi ile sonrası arasında ortaklık ifade etme özelliğine sahiptir. Diğer atıf edatlarında iştirâk özelliği olmakla beraber başka özellikler de olduğundan vasl belâgatı ve inceliği ortaya çıkmaz. Ancak onların önemli fonksiyonellikleri vardır⁴¹.

el-Cürcânî'nin şu ifadeleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: Atıfta karmaşık olan sadece “و” harfidir. Diğerlerinde karışıklık söz konusu değildir. Diğer atıf edatları cümleleri ortak yapmanın yanı sıra başka özelliklere de sahiptir. ف, takip; تم gecikmeli sıralama, أو ise tereddüt bildirir. Bunların anlamında sıkıntı olmaz. أعطاني فثكرته “O bana bir şey verdi ben de ona teşekkür ettim” cümlesinde teşekkürün hemen yapıldığı anlaşılır⁴². el-Cürcânî'nin, “Atıfta karmaşık olan sadece “vâv” harfidir”, ifadesi, zımnem, gerçek vasl belâgatının “vâv” harfi ile gerçekleşeceğini ortaya koymaktadır. el-Kazvîni de Cürcânî'nin bu ifadesine yer verir⁴³. Ancak her ikisinin de konuya atıf meselesi olarak baktıkları; ancak vâv harfi ile vasl belâgatının ortaya çıkacağını zımnem ifade ettikleri görülür. Burada atıf ile vasl'ın ayırt edilmesi gerekmektedir. Klasik dönem belâgatçıları her ikisini birlikte ele alırken; günümüz belâgatçıları atıfla vasl'ı ayırt etmişler; vasl belâgatının vâv harfi ile ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

“Vâv” harfi ile atıfta temel şart, iki cümle arasında

⁴¹ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s.198; Muhammed Bedri 'Abdulcelîl, *Tasavvuru'l-Makâm fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Ma'rife, İskenderiye, 2005, s.163; İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s. 298.

⁴² 'Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, s.233.

⁴³ el-Kazvîni, *el-İzâh*, s.145.

kapsayıcı yönün (cihet-i câmia) bulunmasıdır⁴⁴. Kapsayıcı yön de aynı ve zıt durumları içerir. *علي يقرأ ويكتب* “Ali okuyor ve yazıyor” cümlesinde okuma ve yazma eylemi aynı cins iki eylem olduğundan, atıf yapmak mümkün olmaktadır.

“Kim elinde bulunandan verir, Allaha karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz”, ayetindeki⁴⁵ cümleler arasında tenâsüp olduğundan vasl yapılmıştır.

علي يضحك ويبكي “Ali gülüyor ve ağlıyor” cümlesinde gülme ve ağlama eylemi zıt iki cins eylem olduğundan yine vasl yapılmıştır⁴⁶.

فليضحكوا قليلا ولينكوا كثيرا “Yaptıklarının cezası olarak, bundan böyle az gülsünler, çok ağlasınlar” ayetinde⁴⁷ ise cümleler arasında tezat yönü olduğundan vasl yapılmıştır.

Kapsayıcılık yönü (cihet-i câmia) cümle öğelerinin müsnedün ileyh ve müsned (temel öğeler) durumları için geçerlidir⁴⁸.

أحمدُ قادمٌ والتعلبُ ذاهبٌ “Ahmed geliyor, tilki gidiyor” cümlesinde müsnedler (yüklem) kapsayıcı olmakla birlikte, müsnedün ileyhler (özne) kapsayıcı olmadığından böyle bir atıf doğru olmaz.

أحمدُ عاقلٌ وعثمانٌ طويلٌ “Ahmet akıllı, Osman uzundur” cümlesinde ise müsnedün ileyhler (özne) arasında kapsayıcılık olmakla birlikte, müsnedler (yüklem)

⁴⁴ el-Kazvîni, *el-İzâh*, s.145.

⁴⁵ Leyl, 92/5-8.

⁴⁶ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s.198.

⁴⁷ Tevbe, 9/82.

⁴⁸ Meânî ilminde müsnedün ileyh, isim cümlesi, fiil cümlesi ve diğer cümlelerin öznesinin genel adıdır. Müsned ise, aynı şekildeki cümlelerin yüklemine genel adıdır.

arasında kapsayıcılık olmadığından böyle bir atıf gerçekleşmez⁴⁹.

FASL KAVRAMI

Meânî ilminde fasl ise, cümlelerin cümleye atfını terk etmek anlamına gelmektedir⁵⁰. Daha kapsayıcı bir şekilde faslı şöyle tarif etmek mümkündür: Fasl, lafız ve anlamında birliktelik bulunan veya lafız ve anlam yönüyle ilişkili olmayan iki cümlelerin atfının terk edilmesidir⁵¹. “*Bu insan değil ancak çok güzel bir melektir*”, ayetinde⁵² ortak yön olmadığından fasl yapılmıştır. Fasl yapılmasının nedeni ise, ikinci cümlelerin, birinci cümlelerin anlam olarak tekidi olmasıdır.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمَا لَكَ لَا تَعْلَمُ

“*Ama şeytan ona vesvese verip: «Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?» dedi*”, ayetinde⁵³ de altı çizili ayet, birinci kısım ayeti açıklayıcı nitelikte olduğundan fasl yapılmıştır.

CÜMLELERDE FASL

İki cümle arasında atfı terk etme ya da fasletme durumunu, günümüz belâgatçileri beş maddede kategorize etmişlerdir⁵⁴. Bu beş maddenin de kendi arasında alt başlıkları vardır. Klasik dönem belâgatçileri ise, konuyu daha genel olarak ele almışlar ve bazı özelliklerine değinmişlerdir.

⁴⁹ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s.198.

⁵⁰ İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s.297.

⁵¹ İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s.297

⁵² Yusuf, 12/31.

⁵³ Tâhâ, 20/120.

⁵⁴ Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Belâgiyye ve Tatavvurihâ*, III, Matba'atu'l-Mecma'il-İlmî, Irak, 1983, 119; İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s.297; Ahmed Nahle, s.198, *İlmu'l-Me'ânî*, s.75.

A. İki cümle arasında kemâl-i ittisâl olması.

Kemâl-i ittisâl kavramı, cümlelerde ikinci cümlenin, birinci cümlenin anlamıyla bütünlük arz etmesi ya da onun bir parçası olmasını ifade eder. Öyle ki, ikinci cümle, birinci cümle ile aynı gibi kabul edilir. Bu durumda atıf yapmaya herhangi bir delil olmadığından fasl yapmak gerekir. Kemâl-i ittisâl kavramını üç kategoride ele almak mümkündür⁵⁵;

a. İkinci cümlenin, birinci cümlenin lafzî tekidi (içerik aynı) veya manevi tekidi (içerik farklı) olması.

فَهَلْ الْكَافِرِينَ أَهْلُهُمْ رُوَيْدًا “*Sen inkarcılara mehil ver; onlara mukabeleyi biraz geri bırak*”⁵⁶ ayetinde, ikinci cümlenin lafzî ile birinci cümlenin lafzî aynı olduğundan fasl yapılmıştır.

مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ “*Bu insan değil ancak çok güzel bir melektir*”, ayetinde⁵⁷ ise ikinci cümlenin manası ile birinci cümlenin manası aynı olduğundan fasl yapılmıştır.

b. İkinci cümlenin, birinci cümlenin bedeli olması:

1. Bedel-i kull: İkinci cümlenin, birinci cümlenin bütününe kapsamaması itibariyle bedel olmasıdır.

بَلِّغُوا مَثَلِ مَا قَالِ الْأَوَّلُونَ قَالُوا إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا إِنْ أَلْمِئْتُمْ عَلَيْنَا لَنَعْبُدَنَّكُمْ

*Aksine onlar öncekilerin dedikleri gibi dediler. “Dediler ki: Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi?”*⁵⁸, ayetinde altı çizili kısım, birinci ifadenin bedeli

⁵⁵ el-Curcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s. 251; el-Kazvîni, *el-İzâh* s. 156; Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-Mustalahât*, s.119; İsâ el-Âkûb, *el-Mufasssal*, s. 299.

⁵⁶ Târık, 86/17.

⁵⁷ Yusuf, 12/31.

⁵⁸ Müminûn, 23/81-82.

durumunda olduğundan fasl yapılmıştır.

2. Bedel-i ba'd: İkinci cümlelerin, birinci cümlelerin bir kısmı yönüyle bedel olmasıdır.

وَأَيُّهَا الَّذِي آمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ آمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ “Bildiyiniz her şeyi size veren, size hayvanlar ve oğullar veren Allah’a karşı gelmekten sakının”⁵⁹, ayetinde altı çizili kısım, birinci kısmın açıklaması durumunda olduğundan fasl yapılmıştır.

3. Bedel-i iştimâl: İkinci cümlelerin, birinci cümlelerin bir özelliği itibariyle bedel olmasıdır.

يَدْعُوا الْمُرْسَلِينَ يَدْعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ “Elçilere tabi olun! Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidayete erdirilmiş kimselerdir”⁶⁰.

c. İkinci cümlelerin, birinci cümlelerin açıklayıcısı (beyan) durumunda olması:

Bu durumda iki cümle fasl yapılır.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “O kitap, kendisinde asla şüphe yoktur, müttakiler için yol göstericidir”⁶¹.

لَا رَيْبَ فِيهِ cümlesi, *ذَلِكَ الْكِتَابُ* ifadesini açıkladığından fasl yapılmıştır.

el-Kazvinî, burada üç ifade bulunduğunu, ikinci ifadenin birinciyi adeta tekid konumuyla açıkladığını; üçüncü ifadenin de atf-ı beyân konumunda olup, daha iyi anlaşılması için getirildiğini belirtir⁶².

ez-Zemahşerî de, bu ayetlerin üç cümleden meydana geldiğini belirtmiştir. *لَا رَيْبَ فِيهِ* birinci cümleyi açıklamakta, *هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* cümlesi de önceki cümleyi

⁵⁹ Şuarâ, 26/132-133.

⁶⁰ Yâsin, 36/21.

⁶¹ Bakara, 2/2.

⁶² el-Kazvinî, *Telhîsu'l-Miftâh*, s.119.

açıklamaktadır⁶³.

Burada el-Cürcânî'nin tekîd ve açıklama sadedinde ele aldığıإِنْ kalıbını nakledelim⁶⁴.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ وما عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي ٤١ “Biz Ona şiir öğretmedik. Ona yakışmaz da. Kuran sadece zikir ve apaçık bir Kurân’dır”⁶⁵, ayetinde altı çizili ikinci cümle birinci cümlenin açıklayıcısı durumundadır, bu nedenle atıf yapılmamıştır.

B. İki cümle arasında kemâl-i inkitâ olması.

“Kemâl-i inkitâ” kavramı, ikinci cümlenin, birinci cümleyle tamamen farklı olduğunu ve aralarında herhangi bir bağın bulunmadığını ifade eder. Bu durumda cihet-i câmia (ortak yön) olmadığı için iki cümle arasında fasl yapılması gerekir⁶⁶. Bu durumlar şunlardır;

a. İki cümleden birinin haberî, diğerinin inşâî cümle olması.

Kemâl-i inkitâ kapsamı içerisinde ele alınan iki cümleden birinin haberî diğerinin inşâî cümle olması durumları da faslı gerektirmektedir. Haberî cümle, söylenilen bir söz hakkında doğru ya da yanlış demenin mümkün olduğu⁶⁷; inşâî cümle ise, söylenilen bir söz hakkında doğru ya da yanlış demenin mümkün olmadığı cümlelerdir⁶⁸.

Bu durumları da dört kategoride ele almak

⁶³ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, s.42.

⁶⁴ ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ’îlu’l-İcâz*, s.236.

⁶⁵ Yâsin, 36/69.

⁶⁶ el-Cürcânî, *Delâ’îlu’l-İcâz*, s.251; İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s.301; Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-Mustalahât*, s.121; ‘Abdulkâdir Huseyn, *Fennu’l-Kavl*, s.255.

⁶⁷ Fahrüddin er-Râzî, *Nihâyetu’l-İcâz fî Dirâyeti’l-İcâz*, nşr. Bekrî Emin, Dâru ‘İlmi’l-Melâyin, Beyrut, 1985, s.149; Muftî, el-Hasen b. ‘Usmân, *Hulâsatu’l-Me’ânî*, nşr. ‘Abdulkâdir Huseyn, Dâru’l-İ’tisâm, Kahire, ts., s.111.

⁶⁸ Fahrüddin er-Râzî, *Nihâyetu’l-İcâz*, s.149; Muftî, el-Hasen b. ‘Usmân, *Hulâsatu’l-Me’ânî*, s. 111.

mümkündür.

1. Birinci cümlenin inşâi olması şartıyla, cümlelerin birinin haberî, diğerinin inşâi olması ve lafız ve anlam yönüyle de farklı olması.⁶⁹ (Basit)

فَحَتَفُ كُلِّ امْرِيٍّ يَجْرِي بِرِمْدَارٍ	قَالَ رَائِدُهُمْ أُرْسُوا تَرَاوِلَهَا
---	---

“Önderleri durun, savaşalım, herkesin ölümü belirlenen eceline göre olur, dedi”.

İki cümlede, birinci cümle lafzen ve manen inşâi, ikinci cümle ise lafzen ve manen haberîdir. Bu nedenle iki cümle arasında fasl yapılmıştır.

2. Birinci cümlenin haberî olma şartıyla, cümlelerin birinin haberî, diğerinin inşâi olması ve lafız ve anlam yönüyle de farklı olması.⁷⁰

كَيْفَ يَظْمَأُ وَقَدْ تَضَمَّنَ بَحْرًا	لَسْتُ مُسْتَمَطَّرًا لِقَبْرِكَ عَيْنًا
--	--

“Kabrın için yağmur talebinde bulunmama gerek yok. Deniz içindeki insan nasıl susuzluk hisseder ki?”

Beytinde, birinci cümle haberî, ikinci cümle inşâi olup, lafız ve anlam yönüyle farklıdır. Bu nedenle cümleler arasında fasl yapılmıştır.

3. Haberî ve inşâi cümlenin manada farklı olması (lafzen her iki cümlenin haberî olması)

“Emir geldi, Allah onu korusun”. Birinci cümle haberî, ikinci cümle ise lafzen mazi bir fiille başlaması nedeniyle haberî, anlam olarak ise inşâidir. Dolayısıyla her iki cümle de haberî ve anlam da farklı olduğu için fasl yapılmıştır.

⁶⁹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 131.

⁷⁰ İsâ el-'Âkûb, *el-Mufasssal fî 'Ulûmi'l-Belâğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Kalem, Dabî, 1996, s.301.

4. Haberî ve inşâî cümlelerin manada farklı olması (lafzen her iki cümlelerin inşâî olması)

“الله ليس الله بكافٍ عبده أحسن الظن بالله” *Allah kuluna kafi değil mi? Allaha karşı zannınız iyi olsun*”, cümlesinde lafzen her iki cümle inşâî olmakla birlikte, birinci cümle manen haberîdir. Birinci cümlede kastedilen “*Allah kuluna kafidir*” hükmüdür.

b. Cümlelerden her ikisi de haberî ve inşâî yönüyle aynı olmakla birlikte aralarında ortak yönün bulunmaması.

السما صافية زارني أحمد “*Gökyüzü durudur, Ahmet beni ziyaret etti*,” cümleleri haberî cümle olmakla beraber, ortak yön bulunmadığından fasl yapılmıştır.

C. İki cümle arasında şibh-i kemâl-i ittisâl bulunması.

Kemâl-i ittisâl kavramının, cümlelerde ikinci cümlelerin, birinci cümlelerin anlamıyla bütünlük arz etmesi olduğunu ve ikinci cümlelerin, birinci cümle ile aynı gibi kabul edildiğini belirtmiştik. Şibh-i kemâl-i ittisâl kavramı ise kemâl-i ittisâl kavramına benzeyen anlamına gelmektedir. Bunda, ikinci cümlelerin birinci cümleyi açıklayıcı özelliği bulunmaktadır⁷¹. Aralarındaki fark şibh-i kemâl-i ittisâl kavramında, cevap cümlesi niteliğinde gelen ikinci cümle ile birinci cümle arasında tam bir birliktelik yerine, güçlü bir bağın bulunmasıdır. Güçlü bağın, tam bir birliktelik ifade etmediği için şibh-i kemâl-i ittisâl şeklinde adlandırılmıştır.

Şibh-i kemâl-i ittisâl kavramında ikinci cümlelerin birinci cümleyle irtibatının güçlü olması yönü, birinci cümlelerin cevabı niteliğinde olması durumudur. Bu tür

⁷¹ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 208; İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s.301; Ahmed Nahle, *İlmu'l-Me'ânî*, s.75

cevap cümlelerine “isti'nâfiye” veya müste'nife” adı verilir⁷². Bu durumda fasl gereklidir. Cevap cümlesi de birinci cümleden ayırt edilir ve ayrı cümle kabul edilir. İsti'nâfiye cümleleri bağımsız cümle kabul edilir. Bu madde, kemâl-ı ittisâle benzetildiğinden şibh-i kemal-i ittisâl adını almıştır⁷³.

وما أُبْرئُ نفسي إِنَّ التَّقْنَ لَأَمَارَةٌ بالسوءِ
“Nefsimi temize çıkarmıyorum, çünkü nefis gerçekten kötülüğü emreder⁷⁴ ayetinde altı çizili olan ikinci kısım birinci ifadenin cevabı niteliğinde olduğundan fasl yapılmıştır.

Aşağıdaki beyitte (Kâmil):

زَعَمَ لِلْعَزْلِ أَتْنِي فِي عَمْرَةٍ	صَدَّقُوا لَكِنِّ عَمْرَتِي لَا تَجْلِي.
--	--

“Kınayanlar, benim aşk acısı içinde olduğumu sandılar, Onlar bu kanaatlerinde doğru çıktılar, ancak benim aşk acım geçmeyecek”.

İkinci kısım, birinci kısmın cevabı niteliğindedir. Bu nedenle fasl yapılmıştır⁷⁵.

es-Sekkâkî, bu tür ifadelerdeki muhtemel sorunun cevabının, dinleyiciyi soru sormaktan alıkoymak nüktesi ile verildiğini belirtir⁷⁶.

el-Kazvîni, İsti'nâf'ı üç kısımda ele alır⁷⁷.

a. Hükmün genel sebebi ile ilgili oluşu⁷⁸:

Aşağıdaki beyitte genel sebep görülür (Hafif):

قَالَ لِي كَيْفَ أَتَيْتَ فَكَيْتَ عَلِيٍّ	سَهْرٌ دَائِمٌ وَحَزْنٌ طَوِيلٌ
--	---------------------------------

⁷²Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, s.243. Araplarda, zihinde soru oluşmasını sağlayacak bir cümleden sonra gelen söz, o sorunun gerçekten sorulduğu cümle yerine konulması şeklinde cevap verme tarzı vardır.

⁷³ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s.208; İsâ el-Âküb, *el-Mufasssal*, s.301; Ahmed Nahle, *İlmu'l-Me'ânî*, s.75

⁷⁴ Yusuf, 12/53.

⁷⁵Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, s.243

⁷⁶es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s.131-132.

⁷⁷ el-Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s.123.

⁷⁸ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, s.243

“Bana “nasılsın” dedi. Ben de “hastayım” dedim. Devamlı uykusuzluk, uzun süreli hüznün”.

b. Hükmün özel sebebi ile ilgili oluşu:

وما أَبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ “Ben kendimi temize çıkaramam, çünkü nefis gerçekten kötülüğü emretmektedir”⁷⁹.

c. Hükmün bunların dışında bir sebep ile ilgili oluşu:

قالوا سلاما قال سلامٌ “Selam dediler. O da selam dedi”⁸⁰. O ne dedi, demek istenmiştir.

el-Cürçânî, Kurân’da قال fiili ile başlayan cümlelerin isti’nâf kabul edildiğini ve bu cümlelere atıf yapılamayacağını belirtir⁸¹.

فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدْرَاكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمَنْ لَّا يَنْبَغِي

“Ama şeytan ona vesvese verip: «Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?» dedi”⁸².

D. İki cümle arasında şibh-i kemal-i inkıta bulunması.

“Kemâl-i inkıtâ” kavramını, ikinci cümlenin, birinci cümleyle tamamen farklı olması ve aralarında herhangi bir bağın bulunmaması şeklinde ifade etmiştik. Şibh-i kemâl-i inkıtâ kavramında, şekilsel olarak ikinci cümlenin, birinci cümleyle bağlantısı mümkün görünürken araya giren başka bir cümle bu bağlantıyı kesmekte hatta ikinci cümlenin söz konusu ara cümleye atfı mümkün gibi görünmektedir. Bu karışıklıktan dolayı

⁷⁹ Yusuf, 12/53.

⁸⁰ Hud, 11/69.

⁸¹ Abdulkâhir el-Cürçânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s. 243.

⁸² Tâhâ, 20/120.

şekilsel olarak vasl'ı mümkün olan iki cümlelerin, ara cümle nedeniyle yanlış bir anlamının ortaya çıkması söz konusudur. Bu durumda adeta iki cümle birbirinden kesilmiş durumda bulunmaktadır. Belâgatçılar bu tür duruma “şibh-i kemâl-i inkitâ” adı vermişlerdir⁸³. (Kâmil)

بَدَلًا أَرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهَيُّمٌ	وَتُظَنُّ سَلْمَى أَتَيْتُ بِهَا
---	----------------------------------

“Selma, benim kendisinden başka bir sevgili aradığımı sanıyor. Bana göre yanlış bir düşünceye saplanmış”.

أَرَاهَا cümlesi تَظَنَّ cümlesine atıf yapılması uygun görünmekle birlikte söz konusu iki cümle arasında أُبْغِي بِهَا cümlesine yakın olması sebebiyle atıf yapıldığı zannedilebilir. Eğer vasl yapılırsa anlam bozulur. Bu nedenle cümleler arasında atıf engellenmiştir.

E. et-Tevassut beyne'l-kemâleyn durumu:

Bu kavram, kemâl-i ittisâl ile kemâl-i inkitâ kavramı arasındaki orta bir durum anlamına gelmektedir. el-Kazvîni, “et-Tevassut beyne'l-kemâleyn” adını kullanmasa da kavramın içeriğini açık bir şekilde şöyle izah eder: “Eğer birinci cümlede, ikinciye cümleye verilmesi kastedilmeyen bir hüküm bulunmuyorsa, atıf terkedilerek fasl yapılır⁸⁴. el-Kazvîni'nin bu ifadeleri daha sonraları kavram haline gelmiştir. “et-Tevassut beyne'l-kemâleyn” kavram haline geldikten sonra şu şekilde tarif edilmiştir: Vasl'a engel bir durumun olması şartıyla kemâl-i ittisâl ve kemâl-i inkitâ özelliğini taşıyan cümleler arasındaki orta yol olup, iki cümle arasında güçlü

⁸³ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s.131; el-Kazvîni, *Telhisu'l-Miftâh*, s.122; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 210; İsâ el-Âkûb, *el-Mufasssal*, s.302; Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustalahât*, s.123; Ahmed Nahle, *İlmu'l-Me'ânî*, s.75.

⁸⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 131; el-Kazvîni, *Telhisu'l-Miftâh*, s. 116.

bağların ve uyumun bulunması durumunda ortaya çıkar. Ancak burada atfa engel bir durum söz konusu olur. Bu durum, ikinci cümlenin hükmünün birinci cümlenin hükmüyle iştirâk özelliğinin oluşmaması ile gerçekleşir.

وَإِذَا خَلُّوا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

Onlar, şeytanları ile başbaşa kaldıklarında “gerçekten sizinle beraberiz, biz onlarla alay ediyoruz, derler. Asıl Allah onlarla alay ediyor, ayetinde⁸⁵, اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ cümlesi, إِنَّا مَعَكُمْ cümlesi üzerine atıf yapılamaz. إِنَّا مَعَكُمْ cümlesi قَالُوا fiilinin mef’ûlün bih’idir. Bu söz, münafıklara aittir. اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ cümlesi, mef’ûle atfedildiğinde Allah’ın münafıklar için kullandığı bu ifade gerçek konumundan çıkarılarak münafıklara ait diğer bir söz haline gelir. Bu durum da zaten muhaldir. İşte bu karışıklığın önlenmesi için اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ cümlesi fasl edilerek, anlam karışıklığı ve bozulması önlenmiş olmaktadır.

VASL DURUMU

‘Abdulkâhir el-Curcânî, müfred kelimelerin atfını vasl konusu içinde ele almıştır. el-Curcânî, öncelikle kelimelerin birbirine atfedilmesinden söz eder. İkinci kelimenin ilk kelimenin irâbına ortak yapılmasını, atfın faydası olarak değerlendirir⁸⁶.

“İyilik ve kötülük *إِيْلِيْكَ وَكَوْتُلِيْكَ* وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ بِرَأْسِهَا هِيَ أَحْسَنُ aynı değildir. Sen, kötülüğü en güzel şekilde sav”, ayetinde⁸⁷ الْحَسَنَةُ - السَّيِّئَةُ kelimeleri arasında atıf yapıldığını belirtir⁸⁸.

Belâgatçılar, kelimelerin atfı çerçevesinde cümledeki müfred sıfatların zıt anlamlı olması

⁸⁵ Bakara, 2/14.

⁸⁶ ‘Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s.232.

⁸⁷ Fussilet, 41/34.

⁸⁸ ‘Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s.232.

durumunda atıf yapılabileceğini belirtmişlerdir⁸⁹.

“Sabreden, vâdîler ve vâdîler, vâdîler ve vâdîler, vâdîler ve vâdîler, vâdîler ve vâdîler, vâdîler ve vâdîler”⁹⁰ ayetinde anlamı farklı olan beş sıfat vasl yapılmıştır.

Cümledeki müfred sıfatlar eş anlamlı olmaları durumunda atıf yapılamaz⁹¹.

ولا تطع كل حذلوق مهيّن هَمَاز مَشَاءَ بِرَمِيمٍ مَنَاعٍ لِلخَيْرِ مُعْتَدٍ أُثِيمٌ عِلٌّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ

“Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba, bunların yanı sıra mal ve oğulları vardır diye, tüm bunlara boyun eğme”⁹² ayetinde, sekiz sıfat, atıfsız getirilmiştir. Bu sıfatlar, olumsuz anlamda birbiriyle uyumludur.

Vâv harfi ile bir cümlenin diğer bir cümleye atfedilmesi üç kategoride ele alınmıştır.

A. Cümlenin İrâptaki durumu

Cümlenin irâptaki durumu, önceki cümlenin irâptan mahallinin bulunmasını ifade eder. Birinci cümlenin irâpta mahalli olup, ikinci cümlenin de birinci cümle ile ortak yönü varsa vâv harfi ile atıf yapılır. Bu atıf durumu müfred kelimenin atfına benzetilmiştir. مرث برجلٍ خَلَقَهُ حَسَنٌ وَخَلَقَهُ قَبِيحٌ “Yaratılışı güzel, huyu kötü bir adama uğradım” cümlesinde, birinci cümle, irâptan sıfat cümlesi olarak mahalli olduğu için, ikinci cümle ona atfedilmiştir⁹³.

⁸⁹ ‘Abdulkâdir Huseyn, *Fennu'l-Belâga*, s.248.

⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/17.

⁹¹ ‘Abdulkâdir Huseyn, *Fennu'l-Belâga*, s.248.

⁹² Kalem, 68/10-13.

⁹³ ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-İcâz*, s.233; el-Kazvîni, *Telhisu'l-Miftâh*, s.115-116.

أحمد يقرأ ويكتب “Ahmet okuyor ve yazıyor” cümlesinde يقرأ cümlesi mahallen merfu, haber konumunda olduğundan يكتب cümlesi “vâv” harfi ile vasl yapılmıştır.

والله يبيض ويبيض واليه ترجعون “Allah hem daraltır hem de genişletip rahatlatır. Ona döndürüleceksiniz” ayetinde⁹⁴ de ikinci cümle birinci cümleye vasledilmiştir.

إِنكُمْ لَتَكُونُونَ عِنْدَ الْفَرَعِ وَتَقْلُونَ عِنْدَ الطَّمَعِ “Savaş haberinde çoğalır, ganimet paylaşımında azalacaksınız⁹⁵. Hz. Peygamber’in, Medinelileri övgü sadedinde söylediği bu sözünde ikinci cümle birinci cümleye vasledilmiştir.

el-Cürcânî’ye göre, زيد قائم وعمرو قاعد cümlelerinde “vâv”ın birleştirici özelliği net olarak görülmemekle birlikte bu cümlelerin birbiriyle bağlantılı olduğu ve birbirine denk olduğu görülür. Bu cümlelerde Zeyd ayakta, “Amr ne yapıyor” sorusuna “oturuyor” cevabı aradaki benzerlik ve denkliği ifade eder.

el-Cürcânî, “vâv” harfi ile vasl hakkında şu ifadelere yer verir; Vav harfi İkinci cümleyi birinci cümleye, bağlandığı irâbı gerektiren hükümde ortak kılar. جاءني زيد وعمرو “vâv” harfi, Zeyd hakkında “gelmiş olma” nitelmesine Amr’ı da katar ve her ikisini de gelmiş olma hükmünde birleştirir⁹⁶.

el-Cürcânî, müsnedün ileyhleri (özne) aynı olan cümlelerin atif yapılacağına da vurgu yapmıştır. هو يضرُّ و يَنْفَعُ “O zarar da verir fayda da sağlar” cümlesinde her iki

⁹⁴ Bakara, 2/245.

⁹⁵ İbnu’l-Mu‘tezz, *Kitâbu’l-bedî*, nşr. Ignatius Kratchkovsky, Londra, 1935, s.36; el-Muberrred, *el-Kâmil fi’l-Luga ve’l-Edeb*, I, nşr. Zeki Mubârek, Matba’atu Mustafâ Bâbî, Kahire, 1938, s. 8; el-Âmidî, *el-Muvâzene beyne’l-Mutenebbî ve husûmihî*, nşr. Ahmed Sakr, Dâru’l-me’ârif, Kahire, 1964, s.17; el-‘Askerî, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, s.270.

⁹⁶ ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s. 234.

cümlelerin öznesi aynıdır⁹⁷.

el-Cürcânî, cümlelerin birinin anlamı diğerine eklenebilir olmadıkça atıf yapılamayacağını belirttiikten sonra⁹⁸, Ebû Temmâm'ın aşağıdaki beytinde iki cümle arasında her hangi bir bağın olmadığını, bu nedenle bu beytin fasl-vasl bağlamında kusurlu görüldüğünü belirtir⁹⁹.

صَدْرٌ وَأَنْ أبا الحُسَيْنِ كَرِيمٍ	لا وَالَّذِي هُوَ عَالِمٌ أُنَّ التَّوَى
--------------------------------------	--

“Hayır, ayrılık eleminin gayet acı ve Ebu'l-Huseyn'in çok cömert biri olduğunu bilen Allah'a yemin ederim ben ondan ayrılmadım”.

B. et-Tevassut beyne'l-kemâleyn olması.

“et-Tevassut beyne'l-kemâleyn” kavramı, iki cümle arasında ne tam bir birlik ne de tam bir ayrılık olmayıp, ortası bir durumu ifade eder. Buna göre bu kavram her iki cümlelerin ya lafzen haberî veya inşâî olmasını ya da manen haberî-inşâî olmasını ifade eder¹⁰⁰.

Bu durumdaki cümleleri, sekiz kategoride ele almak mümkündür;

1. İki cümlelerin lafız ve anlam yönüyle haberî cümle olması:

“İyiler cennette, Allah'ın emirlerinden çıkanlar ise cehennemdedir”¹⁰¹.

2. İki cümlelerin lafız ve anlam yönüyle inşâî cümle olması:

“Yiyin, için fakat israf etmeyin”¹⁰².

⁹⁷ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, s.235.

⁹⁸ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, s.234.

⁹⁹ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilu'l-İcâz*, 234; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s.131.

¹⁰⁰ Hasen el-Muftî, *Hulâsatu'l-Me'ânî*, s.277; Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustalahât*, s.124; İsâ el-Âkûb, *el-Mufasssal*, s.306.

¹⁰¹ İnfîtar, 82/14.

¹⁰² Araf, 7/31.

3. İki cümlelın lafzen inşâi, anlam olarak haberî olması:

ألم أُخبرك بما حدث لم أُنصَحْ بِرَاجِئِنَابِ أُمَّتِكَ *Olanları sana haber vermedim mi? Bu tür hareketlerden kaçınmanı tavsiye etmedim mi?*

Bu sözü haberî olarak şöyle çevirmek mümkündür:

ألم أُخبرك بما حدث وَنُصَحْتُ بِرَاجِئِنَابِ أُمَّتِكَ *Olanları sana haber verdim ve bu tür hareketlerden kaçınmanı tavsiye ettim”.*

4. İki cümlelın anlam olarak haberî olması.

Bu maddede birinci cümlelın lafzının haberî, ikinci cümlelın lafzının ise inşâi olması gerekmektedir.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ *Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım”¹⁰³.*

İkinci ayeti haberî olarak şöyle çevirmek mümkündür:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ *Ben Allah'ı şahit tutuyorum; sizi de şahit tutuyorum ki ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım”*

5. İki cümlelın anlam olarak haberî olması.

Bu maddede birinci cümlelın lafzının inşâi, ikinci cümlelın lafzının ise haberî olması:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى *Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola ilemedi mi?¹⁰⁴.*

Birinci ayeti, haberî olarak şöyle çevirmek mümkündür:

¹⁰³ Hûd, 11/54.

¹⁰⁴ Duhâ, 93/6-7

وجدك يتيما فأواك ووجدك ضالا فهداك “Seni yetim bulup da barındırdı. Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletti”.

6. İki cümlelerin anlam olarak inşâî, lafız olarak haberî cümle olması:

شفاك الله وعافاك “Allah sana şifa ve afiyet versin”, dua cümlesinin lafzı haberî, anlamı inşâî olduğundan vasl yapılması uygundur.

7. İki cümlelerin inşâî olması

Bu maddede birinci cümlelerin lafzen inşâî, ikinci cümlelerin lafzen haberî olması gerekmektedir.

ثم الليل ونصوم “Geceyi ibadetle geçir ve oruç tutarsın”, cümlesi ثم الليل ونصم “Geceyi ibadetle geçir ve oruç tut”, demektir.

8. İki cümlelerin manen inşâî olması (Birinci cümlelerin lafzının haberî, ikinci cümlelerin lafzının ise inşâî olması)

وإذ أخذنا ميثاق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله وبالوالدين إحسانا وذوي القربى واليتامى والمساكين وقولوا للناس حسنا “İsrailoğullarından, «Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekatı verin diye söz almıştık” ayetinde¹⁰⁵, ثم الليل ونصم cümlesi لا تعبدون cümlesine, her iki cümlelerin de inşâî olması nedeniyle atıf yapılmıştır. Birinci cümlelerin lafzı haberî, ikinci cümlelerin lafzı da inşâîdir.

C. İki cümle arasında kemâl-i inkitâ olması.

Vasl konusunda kemâl-i inkitâ kavramı, iki cümlelerin haberî ve inşâî olarak farklı gelmesi durumudur¹⁰⁶. Genellikle bu tür cümlelerde haberî cümle

¹⁰⁵ Bakara, 2/83.

¹⁰⁶ İsa el-‘Aküb, el-Mufassal, s.302.

yerine olumsuzluk edatı gelir, daha sonra dua cümlesi onu takip eder. Bu durumda vasl gerekir. Zira fasl durumu muhataba, kastedilen şeyin tersini anlamasına yol açar.

لا وسئد الله خطاك “Allah hatalarını kapatsın”, cümlesinde olumsuzluk edatından sonra “vâv” harfi ile atıf yapılarak, cümle olumlu hale getirilmiştir. Birinci cümle haberî, ikinci cümle inşâî olduğundan “vâv” ile yapılan atıf cümlede yanlış anlama ortadan kalkmaktadır. Cümleyi atıfsız söylersek, لا سئد الله خطاك “Allah hatalarını kapatmasın”, şeklinde çevrilir ki bu tarz, amacın dışına çıkılması anlamına gelir.

Bu maddedeki iki cümle arasındaki vâv harfinin, anlamı nasıl etkilediği ile ilgili belâgat kaynaklarında şu bilgiye yer verilmiştir; Hz. Ebû Bekir elinde elbise olan bir adamın yanına vardı ve ondan elbiseyi satın almak istedi. Adam elbiseyi satmadığını belirtmek maksadıyla ona dua etmek istedi ancak adam vâv harfinin fonksiyonunu bilmediğinden لا يرحمك الله “Allah sana merhamet etmesin” ifadesini kullandı. Adamın cümleyi hatalı kullandığını fark eden Hz. Ebû Bekir, “Cümleyi yanlış kullandın, “vâv” harfini getirmelisin ve şöyle söylemelisin dedi: لا يرحمك الله “Hayır satmıyorum, Allah sana merhamet etsin”¹⁰⁷.

el-Cürcânî, ikinci cümlenin, önceki ile ortaklık irtibatı varsa “vâv” harfi ile atıf yapılacağını, birbiriyle tam irtibatlı (kemâl-i ittisâl) veya tam irtibatsız (kemâl-i inkıtâ) ise fasl yapılacağını belirtir¹⁰⁸. Modern dönem belâgatçıları el-Cürcânî’nin öz olarak ifade ettiği bu özellikleri, ilgili konularda ele aldığımız şekilde geniş kategorilere ayırmışlardır.

¹⁰⁷ İsâ el-‘Âküb, *el-Mufassal*, s.302

¹⁰⁸ ‘Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ’ilu’l-İcâz*, s.234.

FASL VE VASL'IN BİRBİRİNİN YERİNE KULLANILMASI

Belâgat eserlerinde emir, nehy, haberî cümle, inşâî cümle gibi pek çok konu ele alınırken bunların yanı sıra bunların zahirî anlamının dışında kullanımına yer verildiği görülür. Fasl-vasl ile ilgili bu durum pek göze çarpmaz. Ancak Kur'ân'da ve Arap kelâmında bunu rahatlıkla görmek mümkündür. 'Abdulkâdir Huseyn, bu konuda da bunların zahirî anlamının dışında kullanımına işaret eden şu ifadelerle yer verir: Kemâl-i inkitâ kuralınca “*Haberî cümleyi, inşâî cümleye, inşâî cümleyi haberî cümleye atfetmek istendiğinde, fasl yapılır*” ifadesinin her zaman geçerli olmadığını, Kur'ân'da yer yer faslın terk edilerek vasl yapıldığını belirtir.¹⁰⁹ Bu ayetlerden bir kısmını şöylece:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُنكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَأَنَّهُ لَفِسْقٌ “*Üzerine Allah'ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanları yemeyin, bunu yapmak Allah'ın yolundan çıkmaktır*” ayetinde¹¹⁰ birinci cümle talebî, ikinci cümle haberî olmasına rağmen atıf vardır.

يَا مُوسَىٰ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ وَأَنَّ عَصَاكَ “*Ey Musa! Gerçek şu ki ben aziz ve hakim olan Allahım, asanı at*” ayetinde¹¹¹, birinci cümle haberî, ikinci cümle inşâî olmasına rağmen atıf yapılmıştır.

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا “*Onlar, gerçekten birçoklarını saptırdılar. Rabbim! Sen de bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır*”, ayetinde¹¹², birinci cümle haberî, ikinci cümle inşâî olmasına rağmen atıf vardır.

¹⁰⁹ 'Abdulkâdir Huseyn, *Fennu'l-Belâga*, s.256-257.

¹¹⁰ Enâm, 6/121.

¹¹¹ Neml/9-10.

¹¹² Nuh/71-24.

VASLIN GÜZELLİKLERİ

Vasl'da, atfedilen cümlelerin her ikisinin de aynı tür olması vasl'ın güzelliklerinden kabul edilmiştir. Bunlar, fiil cümlesinin yine fiil cümlesine; isim cümlesinin isim cümlesine atfedilmesidir¹¹³.

Bunların dışında aşağıdaki şekilde atfı yapılması da yine içerdiği anlam açısından vasl'a farklı güzellik katmaktadır:

a. İsim cümlesinin, fiil cümlesine atfı:

“O, ölüden diriye çıkararak, diriden de ölüyü çıkarandır” ayetinde¹¹⁴, isim cümlesi, fiil cümlesine atfedilmiştir.

b. Fiil cümlesinin, isim cümlesine atfı:

“Şüphesiz sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel borç verenler” ayetinde¹¹⁵, fiil cümlesi, isim cümlesine atfedilmiştir.

c. Zaman birlikteliği gözetilmediğinde, muzâri fiilin, mâzîye atfı:

“İnkâr edenler ve Allah'ın yolundan yüz çevirenler” ayetinde¹¹⁶, muzâri fiil, mâzî fiile atfedilmiştir.

d. Zaman birlikteliği gözetilmediğinde, mâzî fiilin, muzâri'ye atfı:

“Kitaba sınıksız sarılanlar ve namaz kılanlar” ayetinde¹¹⁷, mâzî fiil, muzâri fiile

¹¹³ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 131; el-Muftî, *Hulâsatu'l-Me'ânî*, s.251.

¹¹⁴ Enâm, 6/95.

¹¹⁵ Hadid, 57/18.

¹¹⁶ Hac, 22/25.

¹¹⁷ Araf, 7/170.

atfedilmiştir.

SONUÇ:

Fasl ve vasl, belâgatın meânî bölümünün temel kavramlarından biri haline gelinceye kadar değişik evrelerden geçmiştir. İslâm öncesi dönemden Kurân-Kerim'e ve Hz. Peygamber'in sözlerine, Emevilerden Abbâsilere kadar konuya çok önem verilmiştir. Hatta zaman zaman belâgatla eşdeğer görülmüş, bazen de belâgatın en hassas ve gizemli konusu olarak ele alınmıştır. Milâdî XI. asırda 'Abdulkâhir el-Cürcânî, fasl ve vasl kavramlarının tarifini yapmış, kısımları, özellikleri ve bölümlerini genel çerçevede ele almıştır. Ondan sonraki belâgatçılar konunun tarifini, kapsamını ve bölümlendirmelerini genişletmişlerdir. es-Sekkâkî ve el-Kazvîni'nin konunun sistematik hale getirilmesinde önemli rolleri olmuştur. Modern dönem belâgatçıları ise konuyu daha sistematik şekilde ve alt başlıkları çoğaltarak ele almışlardır. 'Abdulkâhir el-Cürcânî'den itibaren faslın ve vaslın temel ekseni şu şekilde devam etmiştir: Eğer iki cümle birbiriyle tam irtibatı varsa (kemâl-i ittisâl) veya tam irtibatsız (kemâl-i inkıtâ) halde ise atıf yapılmayıp fasl yapılır. İki cümle birbiriyle ortaklık irtibatı varsa "vâv" harfi ile atıf yapılarak vasl yapılır.

KAYNAKÇA

- 'Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-İcâz*, Reşîd Rızâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- 'Abdulkâdir Huseyn, *Fennü'l-Belâga*, 'Âlemü'l-Kutub, Beyrut, 1984.
- Âmidî, *el-Muvâzene beyne'l-Mutenebbî ve Husûmihî*, nşr. Ahmed Sakr, Dârü'l-me'ârif, Kahire, 1964.
- 'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, nşr. Muhammed Bicâvî-

- Ebu'l-Fazl İbrahim, Matbaatu İsa Halebi, Kahire, 1971.
- Fahrüddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-İcâz fî Dirâyeti'l-İcâz*, nşr. Bekrî Emîn, Dâru 'İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1985.
- Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-Belâga*, İhyâu't-Turâsî'l-'Arabî, Beyrut, 1963.
- Husrî el-Kayravânî, *Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-Elbâb*, nşr. Muhammed Bicâvî, Dâru'l-İhyâ, Kâhire, ts.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *es-Sâhibî*, nşr. 'Umer Fârûk ed-Debbâğ, Mektebetu'l-Me'ârif, Beyrut 1993.
- İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990.
- İbnu'l-Mu'tezz, *Kitâbu'l-Bedî*, nşr. Ignatius Kratchkovsky, Londra, 1935.
- İsâ 'Alî el-Âkûb, el-Mufassal fî Ulûmi'l-Belâgati'l-'Arabîyye, Dâru'l-Kalem, Dabî, 1996.
- Kazvîni, Celâluddin Muhammed b. 'Abdirrahmân *Telhîsu'l-Miftâh*, nşr. Nevzat H.Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çöğenli, Huzur yay., İstanbul, ts.
- _____, *el-İzâh fî 'Ulûmi'l-Belâga*, Dâru İhyâi'l-'Ulûm, Beyrut, 1992.
- Mahmûd Ahmed Nahle, *fî'l-Belâgati'l-'Arabîyye-İlmu'l-Me'ânî*, Dâru'l-'Ulûm, Beyrut, 1990.
- Matlûb, Ahmed, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Belâgiyye ve Tatavvurihâ*, I-III, Matbaatu'l-Mecma'îl-İlmî, Irak, 1983.
- Muberrred, *el-Kâmil fî'l-Luga ve'l-Edeb*, I-IV, nşr. Zekî Mubârek, Matba'atu Mustafâ Bâbî, Kahire 1938.
- Muftî, el-Hasen b. 'Usmân b. Huseyn, *Hulâsatu'l-Me'ânî*, nşr. 'Abdulkâdir Huseyn, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire, ts.

- Muhammed Bedrî ‘Abdulcelîl, *Tasavvuru’l-Makâm fi’l-Belâgati’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-Ma‘rife, İskenderiye, 2005.
- Muhammed Berekât Hamdî, *Fusûlun fi’l-Belâga*, Dâru’l-Fikr, Ammân, tsz.
- Özdoğan, M.Akif, *Arap Belağatinde Lafız ve Anlam*, Ukde yay., Kahramanmaraş, 2009.
- _____, Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber’in Edebî Konumuna Bir Bakış, *Din Bilimleri Akademik Araştırma (Hakemli) Dergisi*, www.dinbilimleri.com, Yıl:5, Sayı:4, Ekim/Kasım/Aralık 2005, s.224-242.
- Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, el-Mektebetu’l-‘İlmiyyetu’l-Cedîde, Beyrut, ts.
- Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, nşr. Halîl İbrâhîm Halîl, I-II, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2001.
- Suyûtî, Celâluddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Muzhir*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1998.
- Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘ân Hakâ’iki’t-Tenzîl*, I-III, nşr. ‘Abdusselâm Şâhîn, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2003.